

A Nyelvtörténeti szeminárium: nyelvtörténeti elemzések tematikája

Magyartanár osztatlan képzés
2020/2021. I. félév

Óraszám: heti 2 óra, kreditszám: 3

A kurzus fő célja, hogy bemutassa a magyar nyelv rokonságának főbb kérdéseit, a magyar nyelvtörténet korszakait, a legfontosabb nyelvemlékeket és olvasati kérdéseiket, megismertesse a hallgatókat a magyar helyesírás történeti fejlődésével. Fontos célja még, hogy bevezesse a hallgatókat a legfontosabb hangváltozások ismeretébe, s ezeknek a magyar törendszere gyakorolt hatására, továbbá betekintést nyújtson egyes grammatikalizációs folyamatokba és a szófajváltás kérdéseibe.

Hangsúlyos törekvése még, hogy rámutasson a történeti szemlélet érvényesítésének lehetőségeire más nyelvészeti és irodalmi témakörökben (pl. a helyesírás-tanításában, a grammatikatanításban, a nyelvművelés tanításában és az irodalmi elemzésekben), foglalkozzon a nyelvtörténet tanításának feladattípusaival.

Tematika:

1. Nyelvrokonság-elméletek. A magyar nyelv finnugor rokonsága. Eltérő elméletek a magyar nyelv rokonságáról. A nyelvrokonság bizonyítása (hangalak és jelentés szabályos megfelelései).
2. Az alapnyelv fogalma. A magyar nyelvtörténet korszakai
3. A nyelvemlékek típusai. Olvasati kérdések, írástörténet: kancelláriai és huszita helyesírás, a magyar helyesírás fejlődése.
4. A legfontosabb szórványemlékek (külföldi, hazai). A Tihanyi Alapítólevél egyes részleteinek elemzése.
5. Az Árpád-kor legfontosabb szövegemlékei. A Halotti Beszéd és Könyörgés, illetve az Ómagyar Mária-siralom elemzése.
6. A legfontosabb magyar kódexek. Rövid részletek elemzése a JókK. és a MünchK. szövegéből.
7. A magyar hangrendszer legfontosabb változásai.
8. A hangrendszer változásainak hatása a szótövek mai rendszerének kialakulására. Az analógia hatása a tövek változási folyamataiban.
9. A legfontosabb szófaji változások. Viszonyszók és toldalékok kialakulása nyelvünkben.
10. A szó- és szólástörténet: a nyelv- és irodalomoktatás kincsesbányája. *Arszlán* és *oroszlán*, *draszé* és *trágya...* – kettős szóátvételek és a valódi szóhasadás. *Tudja a dürgést* és *dugába dől* – unikális komponensek szólásainkban. *Korhelyek, izgágák és léhűtők...* – emberi tulajdonságok megnevezéseinek forrása. *Kutya-macska barátság* és *majomszeretet* – állatnevekkel alakult szólások és közmondások. A szótörténet haszna az irodalmi elemzésekben. Értjük, vagy félreértjük a költő szavát?

Irodalom:

Bárczi - Benkő - Berrár: A magyar nyelv története. Bp. 1967. (és a további kiadások) [a megfelelő fejezetek]

D. Máta Mária: A nyelvtörténet mint a nyelvi tudat gazdagításának forrása. In: MNyTK 198. [1995] 263–270.

- D. Máta Mária: A történeti szemlélet az anyanyelvi oktatásban. In: V. Raisz Rózsa — Zimányi Árpád (szerk.): Feladatok és módszerek az anyanyelvi nevelésben a XXI. század elején. MNyTK 216. [2002.] 44–50.
- E. Abaffy Erzsébet: Szóvégrendszerünk az ő- és az ómagyar korban. A szóvégi redukálódás. Magyar Nyelv LXX. (1974) 430–440, illetve Magyar nyelvtörténet. Tanulmánygyűjtemény. Szerk. E. Abaffy Erzsébet I-II. Bp. 1976. (= *NyTörtTgy.*) 4-17.
- Fajcsek Magda – Szende Aladár: *Miről vallanak a magyar szavak*. Budapest 1966. (egyes fejezetek)
- Fazakas Emese: A magyar helyesírás története. In: Bevezetés a magyar nyelvtörténetbe. 97–117.
- Forgács Tamás: A nyelvtörténet mint segédeszköz a magyarnak idegen nyelvként való oktatásában. In: Egyed Orsolya – Giay Béla – B. Nádor Orsolya szerk.: Hagyományok és módszerek – Az I. Nemzetközi Hungarológia-oktatási Konferencia előadásai. Budapest 1990. 44- 52.
- Horger Antal: Az analógia fogalma. *NyTörtTgy.* I-II, 237-245. és Bynon, Theodora: A hangváltozás + Az analógia. In: Bynon: Történeti nyelvészet. Bp. 1997. Osiris. 34-49.
- Kiss J. – Pusztai F.: Magyar nyelvtörténet. Bp., 2003. [a megfelelő fejezetek]
- Martinkó András: Értjük, vagy félreértjük a költő szavát? RTV-Minerva 1983. (17 közismert vers szófejtéseit tartalmazza)
- Sebestyén Árpád: A magyar nyelv névutórendszere. Bp., 1965. 187-199 (-209). (A névutós szerkezetek keletkezése.)
- Szilágyi Ferenc: A magyar szó regénye. Budapest 1958., 64–79; 83–95.

Hasznos internetes linkek:

- <http://www.nytud.hu/oszt/finnugor/anyelvhasonlitasalapfogalmi.pdf>
- https://www.nyest.hu/hirek/a-finnugor-nyelvrokonsag-kiutessel-gyozhet?force_desktop
- <http://www.uralonet.nytud.hu/>
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Alternat%C3%ADv_elm%C3%A9letek_a_magyar_nyelv_rokons%C3%A1g%C3%A1r%C3%B3l
- <http://finnugor.elte.hu/?q=nemtud>
- <https://www.nyest.hu/renhirek/nem-tanitjak-a-finnugor-rokonsagot-finnorszagban>

A kurzus teljesítésének feltételei: maximum 2 hiányzás, rendszeres órákra készülés a kijelölt szakirodalomból; zárthelyi dolgozat, egy házi dolgozat (egy vers szótörténeti vonatkozásainak elemzése) vagy egy referátum. Az óra jelenléti formában zajlik, amíg a járványhelyzet nem teszi szükségessé az online platformra való áttérést.

Szeged, 2020. szeptember 7.

Prof. Dr. Forgács Tamás
egyetemi tanár